

УДК 796.012.2:378.4:351.741(477)

Лаврентьєв О.М., Сухих В.А.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ КУРСАНТІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВНЗ

В статті розглядаються питання щодо формування моделі підготовки студентів, які навчаються за військовою програмою та працівників правоохоронних органів з урахуванням різних сторін підготовленості для ефективних дій при виконанні службових обов'язків. Нами були визначені напрями підготовки, службові заходи, розроблені моделі щодо формування базових знань, стабільної і варіативної поведінки та тактичні дії. Проведено аналіз і узагальнення наукової, навчально-методичної та спеціальної літератури.

Ключові слова: курсант, працівник правоохоронних органів, модель підготовки, професійна діяльність.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Складні ситуації відбуваються на тлі підвищеної психологічної напруги. Вони минають швидко, їх складно контролювати та прогнозувати в цілому. У зв'язку з цим, виникає не тільки м'язова скрутість, але й мала варіативність розумового процесу. Візуально фіксується лише той епізод, що безпосередньо сполучений з небезпекою. А от сприйнятливість образу виниклої ситуації є слабкою, що і викликає підвищену напруженість. Тобто, головною перешкодою у досягненні мети може бути власна неощадливість, і таке спостерігається навіть за наявності слухних моментів [6].

Вдалим рішенням виходу із складної ситуації є вміння оперативно здійснювати аналіз отриманої інформації. Досягти це можливо в практичній діяльності за умови вивчення аналізу службових документів з інформацією про скоєні злочини проти працівників правоохоронних органів та моделювати ситуації під час навчання у ВНЗ або центрах підготовки та перепідготовки де вони будуть відпрацьовувати відповідні дії в конкретній ситуації. Так як дії правопорушників як правило проявляються в руках: по наведенню зброї в ціль, різноманітні удари руками, ногами, при спробі дістати і кинути предмет та інші [2, 5]. Розробка, вивчення та вміння орієнтуватись у змодельованих оперативних ситуацій, дозволить навчитись розрізняти моменти їх виникнення. Так надалі при потраплянні в аналогічні умови правоохоронці зможуть в більшості випадках прогнозувати виникнення екстремальності та небезпеки, як за поведінкою підозрюваного, так і за іншими ознаками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моделювання та оцінка виникаючих ситуацій, прогнозування та їх розвиток це екстраполяція найбільш вірогідного розвитку скритних причинно-наслідкових дій оперативних обставин. Врахування таких ситуацій під час планування навчальних занять за напрямом допоможе в практичній діяльності значно зменшити ризик та зберегти життя.

Поведінкою в екстремальних ситуаціях працівників правоохоронних органів займались науковці (В.І. Плиско, В.В. Бондаренко, О.М. Івлєв, А.Р. Лушак); успішне використання тактичних знань в екстремальних ситуаціях (В.Я. Горбачевський); використання ситуативного методу для формування спеціальних якостей та формування моделі професійної готовності (Ю.П. Сергієнко, С.А. Антоненко, А.М. Андрєянов).

Особливістю поведінки в тій чи іншій ситуації є індивідуальний характер працівника. Так як фізична, технічна, тактична, бойова та психологічна підготовки у них різні, поведінка у кожного особлива. Тому працівникам необхідні навички діяти при дефіциті часу, простору, швидко і варіативно змінювати свою позицію, прогнозувати дії противника та приймати швидкі рішення. Всі ці якості треба враховувати при проведенні індивідуальних тренувань та на практичних заняттях [3, 7, 8].

Наукове дослідження виконується згідно науково-дослідної теми кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України на 2014-2019 роки за темою "Формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів" (державний реєстраційний номер 0114U001841).

Формування мети та завдань роботи. Розробити модель підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів враховуючи практичний досвід на протязі навчання у ВНЗ та студентів, що проходять навчання з військової підготовки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати літературні джерела з даної проблеми.
2. Визначити компоненти та напрями підготовки за допомогою фізичних та спеціальних вправ щодо формування моделі поведінки під час виконання службових обов'язків.

В роботі використовуються методи аналізу й узагальнення наукової, навчально-методичної та спеціальної літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моделювання – це процес побудови, вивчення та використання моделей для визначення, уточнення і оптимізації будь-якого процесу. Моделювання може містити в собі декілька моделей. Модель використовується в якості заміни об'єкту управління з тим, щоб отримати нові дані про об'єкт, вивчити його функціональні характеристики тощо. На (рис. 1) показана загальна модель підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів.

Рис. 1. Професійна підготовка в правоохоронних органах України на протязі навчання

В практиці правоохоронної діяльності мають місце повсякденні впливи екстремальних процесів. Процес емоційної регуляції передбачає систематизацію та розвиток знань про екстремальні ситуації, про структуру можливих дій, про способи їх виконання, контролю та оцінки [4].

Як правило модель діяльності працівника повинна базуватися на основі аналізу функціональної підготовленості, його швидкості і різноманітності тактико-технічних дій, психологічних здібностей, швидкості сенсомоторної реакції, точності реакції на рух об'єкту, оперативності прийняття рішення, оцінки часу, об'єму поля зору, об'єму та стійкості уваги тощо [3, 5].

Основа при складанні цільової моделі необхідно враховувати рівень тактико-технічної майстерності, фізичної та психологічної підготовленості працівників, а також їх поведінки в штатних, позаштатних або екстремальних ситуаціях. На (рис. 2) показана оперативно-службова діяльність яка могла б мати місце в тій або іншій ситуації.

За характером під час екстремальної ситуації працівник може знаходитись в будь-якому емоційному стані, а саме: бойова готовність, яка позитивно впливає на рухову діяльність, гармонічно поєднуються бажання й координація тактичного та рухового процесу; передстартова лихоманка, що негативно впливає на процеси пам'яті, уваги, мислення, погіршує швидкість і точність рухів, знижує ефективність прийому та переробки інформації; передстартова апатія – повна відсутність до дії [1, 3].

При вивченні і вдосконаленні прийомів фізичного впливу (сили), застосуванні спеціальних засобів та вогнепальної зброї, працівників необхідно орієнтувати на різні непередбачувані ситуаційні обставини. У процесі організації навчальних або практичних занять слід розробляти і використовувати базові моделі дій працівників у штатних, позаштатних та екстремальних ситуаціях оперативно-службової діяльності [6, 7].

Рис. 2. Варіанти виконання покладених обов'язків на працівників правоохоронних органів під час несення служби

Екстремальні ситуації, як правило, активізують інстинкт самозбереження, захисну функцію та приводять працівника в стан розумової активізації мислення на прийняття правильної реакції дії на відповідь. Якщо він психологічно та фізично не готовий до цього, то може мати місце індивідуальні негативні реакції: пустота перед очима; часткова глухота; відмова моторних функцій; підвищений стрес; раптовий шок; втрата відчуття часу.

Небезпека у підготовлених співробітників викликає бойове збудження, яке характеризується станом бойової готовності, пов'язаною з активною свідомою діяльністю, яка породжує хоробрість і надає можливість діяти.

Вище зазначені фактори характеризують поведінку працівника в екстремальній ситуації, де багато чого залежить від їх особистих якостей: уміння оцінити ситуацію, навичок миттєвої орієнтації у просторі та за несподіваних обставин, вольової зібраності, рішучості, доцільності дій і розвитку витримки, наявного досвіду поведінки в аналогічних ситуаціях, сміливості, вміння швидко розпізнати небезпеку і миттєво, не втрачаючи самовідчуття, реагувати на неї, холоднокрівно виконувати свій службовий обов'язок [1, 2].

На (рис. 3) показані модель та етапи підготовки на протязі навчання у ВНЗ. Де визначені базові знання і розвиток фізичних якостей, стабільної та варіативної поведінки з розвитком психофізіологічних якостей і на завершальному етапі тактичні дії в штатних, позаштатних та екстремальних умовах несення служби.

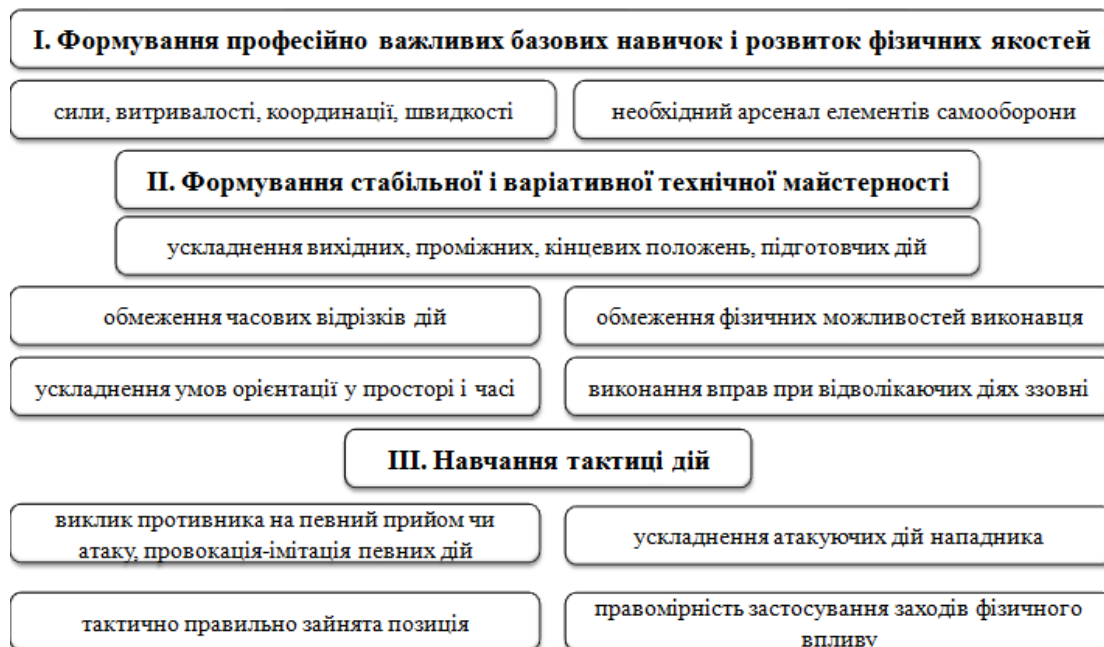
Під час моделювання ситуацій необхідно звертати увагу на індивідуальні можливості працівників, їх поведінку в повсякденній діяльності та під час нестандартних ситуацій. Це дозволить виявити, що не кожен з них під час екстремальної ситуації правильно її оцінює, вмє оперативно ставити перед собою мету, задачі, керувати своєю поведінкою, емоціями та приймати правильне рішення.

На практичних заняттях зі спеціальної фізичної підготовки необхідно створювати умови, які б сприяли навчання стійкості, адаптації до складних ситуаційних рухів та одиноких рухів. Формувати психологічну стійкість у працівників необхідно в взаємозв'язку з перебудовою рухових процесів в складних умовах, ресструвати при цьому емоційно-експресивні характеристики (активність в ситуації, точність, направленість рухів, міміка, час виконання дії). Вони повинні будуватися від стандартних ситуацій при наявності дозуючих перешкод, або їх відсутності до застосування технічних дій в складних ситуаціях, дефіциту простору, часу, нападу одного або більше правопорушників тощо [3, 5].

На навчальних заняттях слід відпрацьовувати поєдинки, як з позитивним вирішенням проблеми так із негативним. Це дозволить збільшити рівень фізичної та психологічної підготовки, що дає можливість ретельніше діяти в ситуації, правильно оцінювати можливість обстановки, використовуючи ті чи інші дії для обеззброєння та затримання, не зважаючи на переваги злочинця. Дії на тренуваннях

повинні багаторазово повторюватись. Це надасть їм можливість вдосконалити рухові навички, впевненості в своїх діях, та у проявленні психологічної стійкості [6].

Поетапна модель професійної підготовки протягом навчання

Рис. 3. Модель професійної підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів України

Під час опрацювання модельної сутички виявляються помилки в діях працівників, які потім аналізуються і виправляються при повторному моделюванні ситуації.

Одним із напрямків підвищення якості володіння прийомами фізичного впливу (сили) є наближення навчальних вправ до умов реального двобою, надання їм психічної та фізичної напруженості. Навчально-тренувальні поєдинки, повинні вимагати, з одного боку, прояву сили, спритності, швидкості, спеціальної витривалості, досконалого володіння технікою прийомів, психічної готовності до бою, а з другого, тактичної освіченості, здібністю швидкої переробки інформації, функціональної рухомості нервових процесів, рівня оперативної пам'яті, переключення, стійкості та концентрації уваги, силових, просторових та часових параметрів руху та з третього боку виховувати всі ці якості в єдності [3, 5, 6].

В процесі формування моделі підготовки необхідно застосовувати задачі оперативного, текучого, поетапного контролю для управління і побудови різних структурних утворень навчального процесу; визначити ступінь деталізації моделі, час дії, порядок уточнення, доробки, заміни та зв'язку між ними.

Розробка і використання ситуаційного моделювання – це процес побудови, вивчення та використання моделей для визначення і уточнення характеристик і оптимізація процесу підготовки до екстремальної ситуації.

При формуванні моделей ситуації виділяють найбільш суттєві дані про дії, які носять незалежний характер і повинні відповідати таким діям, як: ефективність, активність, об'єм, різноманітність атакуючих і захисних дій та коефіцієнт складності ситуації [4].

Необхідно налаштовувати працівників на виконання модельованих дій як без відхилення від задачі так і несподіваною зміною завдання (тобто вносити корективи в ситуацію під час конкретної дії). Ці дії приведуть до підвищення емоційної стійкості в екстремальних ситуаціях.

Висновки. Особливості методики моделювання процесу підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів полягає у вивченні і вдосконаленні фізичного впливу (сили) на різні непередбачувані ситуаційні обставини.

Розробляти і використовувати під час навчання як базові та будь-які варіативні моделі дій працівників у штатних, позаштатних та екстремальних ситуаціях. Також приділяти увагу на індивідуальні дії працівників та їх взаємодію в складі груп.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Подальше дослідження вбачаємо у вивченні шляхів оптимізації ефективності моделювання службової діяльності в нестандартних умовах з використання зброї.

Використані джерела

1. Арзютов Г.Н. Модельные характеристики личностных особенностей дзюдоиста, как факторы эффективности и надёжности соревновательной деятельности // Педагогіка, психологія та мед.-біолог. пробл. фіз. виховання і спорту: Зб. наук. пр. / За ред. С.С. Єрмакова. – Х.: ХХІІІ, 1999. – № 12. – С. 43–50.
2. Застосування ситуативного методу в навчальному процесі при підготовці фахівців податкової міліції [Юрій Сергієнко]: матеріали п'ятих ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань, (Ірпінь, 24-25 травня 2007). – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2007. – С. 410-413.
3. Лаврентьев О.М. Професійна підготовка працівників оперативних підрозділів правоохоронних органів України / Лаврентьев О.М. // за редакцією проф. С.С. Єрмакова [Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту]. – Харків: ХГАДИ, 2009. – № 1. – С 97-100.
4. Мунтян В.С. Оптимізація спеціальної підготовки в рукопашному бою з урахуванням індивідуальних особливостей спортсменів: Автореф. дис. ... канд. наук фізвиховання і спорту. – Х., 2006. – 20 с.
5. Основи спеціальної фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ / [Ануфрієв М.І., Бутов С.Э., Гіда О.Ф., Решко С.М. та ін.] ; за ред. професора Я.Ю. Кондратьєва та професора С.М. Мойсєєва. – Київ. 2003. – 336 с. – (Навчальний посібник).
6. Плиско В.И. Формирование у сотрудников устойчивого психомоторного состояния к внешним проявлениям опасности / Плиско В.И. – К.: РИО МВД Украины, 1991. – 128 с. ил.
7. Сергієнко Ю.П. Формування тактики дій курсантів з врахуванням їх розумової діяльності під час навчання у ВНЗ /Ю.П. Сергієнко, О.М. Лаврентьев, С.А. Антоненко // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків: ХДАФК, 2016. – № 4 (54) . – С. 94-94.
8. Miller L. Practical police psychology: Stress Management and Crisis Intervention for Law Enforcement / L. Miller– Published, 2006 – 320 p.

Laurentiev A., Sukhykh V.

FORMATION OF A PROFESSIONAL MODEL TRAINING FOR ACTION IN EXTREME CONDITIONS CADETS LAW ENFORCEMENT WHILE STUDYING AT THE UNIVERSITY

In this article deals the question of forming a model of police training in view different sides of preparedness for effective action in the performance of their duties. A good decisions to get out of difficult situations quickly is the ability to analyze the information received. To achieve this is possible in practice under the conditions of the study analysis of official documents with information on crimes committed against police and simulate situations during their studies in universities or centers of training and retraining where appropriate be practiced actions of a particular situation.

In the study and improvement of methods of physical restraint (force), the use special devices and firearms workers should focus on situational various unexpected circumstances. In the process of training and workshops should develop and use basic models actions of employees in full-time, freelance and extreme situations operational activity.

Extreme situations usually activates the instinct of self-preservation, protective function and lead a police to a state mental revitalization thinking on adopt the right steps to answer reactions. If he is mentally and physically doesn't ready for it, then there may be individual negative reactions: emptiness before the eyes; partial deafness; denial of motor functions; increased stress; sudden shock; loss of sense of time.

We had identified the directions of training, official measures, developed the models on the formation of basic knowledge, stable and variable behavior and tactical actions.

These factors characterize the behavior of a worker in an emergency situation where a lot depends on their personal qualities: ability to assess the situation, skills instantaneous orientation in space and for unexpected circumstances willed discipline, determination, action and feasibility of exposure, experience in similar situations, the courage, the ability to quickly recognize danger, immediately without losing self-awareness, respond to it, coolly perform their duties. The analyzed and synthesized the scientific, teaching and special literature.

Key words: *cadet, police, training model, professional activity*

Стаття надійшла до редакції 05.07.2016